

תוכן עניינים

מבוא 3

ניכור והתיאוריה המארקסיסטית 4

4.....מרקסיזם

5.....ניכור האדם מטבעו האנושי

8.....ניכור מהזולת

11.....ניכור מפעולת הייצור

14.....ניכור האדם מתוצר העבודה

15.....ביקורת על הניכור המרקסיסטי

16 החברה הבורגנית

17.....מאפייני מעמד הבורגנות כיום

19.....ניכור וקונפליקט בבורגנות הזעירה

19.....מגפת הקורונה

21 סיכום ומסקנות

26 ביבליוגרפיה

מבוא

הניכור הוא תופעה חברתית ההולכת יד ביד עם החברה האנושית לאורך התפתחויות טכנולוגיות שונות החל ממעבר למגורים במקום סגור אשר הרחיקו פיזית בין בני האדם, דרך החברה הפיאודלית שיצרה מעמדות בעלי אינטרסים סותרים ויחסי ניצול אשר הובילו בהתאם לריחוק מחשבתי ביניהם, ולבסוף בימינו באמצעות האינטרנט ויכולות התקשורת המתקדמות – אדם יכול לעבור תקופות ארוכות בלי לפגוש איש ועדיין למלא את כל צרכיו החומריים. אולם, עולה השאלה האם הניכור הוא תופעה שלילית כפי שמקובל לחשוב לא אחת או דווקא התפתחות חברתית שנובע מההתפתחויות הטכנולוגיות המלוות את ההיסטוריה האנושית.

רעיון הניכור הגיח לעולם כחלק מההתיאוריה המארקסיסטית, נקודת המוצא של התיאוריה היא שהיחסים החברתיים הם שיקוף של היחסים הכלכליים אשר בהם בני האדם מתחלקים לשניים – האחד הוא מעמד הבורגנות, העשיר, בעל השליטה על אמצעי הייצור ובהתאם השפעה על כלל המוסדות החברתיים, אשר מהווה חלק קטן מהאוכלוסייה אך מחזיק ברוב ההון. האחר הוא מעמד הפרולטריון, הפועלים המדוכאים אשר בעקבות הכלכלה הקפיטליסטית הנצלנית שמעודדת לקיחה של הערך העודף מתוצר עבודתו של הפועל, נאלצים להתפרנס בדוחק על מנת לשרוד ותו לא. על פי מארקס, העבודה היא ערך עליון בחברה והאדם יכול להגשים את עצמו דרכה, ככל שיהיו יחסים כלכליים שוויוניים בהם כל אחד נותן ככל יכולתו וצורך כמה שהוא נזקק ולא יותר, החברה תהיה צודקת וטובה יותר.

נושא הניכור על גווניו זכה לתשומת לב לא מעטה מחוקרים בין היתר בגלל הפרספקטיבה שהוא מציע על עולם העבודה והניתוח שלו שעולה בקנה אחד לעתים עם חוליי הקפיטליזם. בנוסף, ככל שמתקדמות השנים ואיתן הטכנולוגיה, בני האדם מתרחקים פיזית אחד מהשני מצד אחד, אך מצד שני רמת חייהם באופן כללי עולה כך שכל דור יכול לצרוך יותר מוצרים מזה שלפניו. כך הניתוח הדיכוטומי של פועלים ובורגנים מתערער ומפנה מקומו למבנה חברתי אחר שניתן בצורה גסה לחלק לשלושה מעמדות – עדיין קיימת אליטה מצומצמת אשר מחזיקה במרבית המשאבים הכלכליים ובהתאם בהשפעה פוליטית ותרבותית אך ביניהן מתפתח מעמד ביניים או בורגני זעיר, אשר נהנה מהשפע והקידמה מחד, אך עדיין נאלץ להיות נתון לחסדי בעלי ההון מאידך ואינו באמת חופשי מאכזריות הקפיטליזם. לכן על מנת לחקור את ביטויי הניכור בחברה הבורגנית יש לבצע את ההבחנה בין הבורגנות שתיאר מארקס – האליטיסטית שיוצרת נשכרת מקיומה של התופעה, לבין זו המודרנית אשר מנוצלת על ידי האליטות ללא ידיעתה ובעצם מאפשרת ומגדילה את אי השוויון שכן דרך תוצרי עבודתה העשירים מתעשרים יותר מבלי לחלוק זאת עם המעמדות האחרים.

מחקרים בנושא הניכור בחברה הבורגנית, מספקים מבט מפוקח על הקפיטליזם אשר הינו מנת חלקם של כל בני האדם ומאפשרים להם להביט מבחוץ על תופעות מובנות מאליהם ולבחון אותן ברקע שיח הקונפליקט. מעבר לכך, קשה לדון בתופעה חברתית כלשהי בשנת 2020 בלי להתייחס למגפת הקורונה וההשפעות שעשויות להיות לה על היחסים החברתיים והכלכליים ובפרט דרך הניכור הפיזי הכפוי שהיא מביאה עמה – מוקדם לשער מה יהיו ההשפעות של המגפה שכן היא עדיין שרירה וקיימת נכון לכתובת שורות אלה, אולם כבר כעת אפשר לראות את האופן בו היא משנה את עולם העבודה והופכת אותו מחד למנוכר יותר, אך מאידך לכה שמאפשר גמישות מסוימת וחירות לאלו שמצליחים להסתגל למצב החדש, שהם בין היתר בני מעמד הבורגנות הזעירה.

שאלת המחקר הייתה כיצד מתבטא הניכור בחברה הבורגנית במאה ה-21 וכיצד ניתן לנתח באמצעותו תופעות חברתיות שונות כמו כלכלת הפלטפורמה, התמחות, דפוסי תיירות ועוד.

ניכור והתיאוריה המארקסיסטית

מרקסיזם

בבסיסה של התיאוריה המארקסיסטית עומדת ההנחה שחלוקת המשאבים הכלכלית היא המכתיבה את המבנה החברתי. על פי גישה זו, החברה מחולקת למעמד בורגני – בעל השליטה על אמצעי הייצור, ומעמד פועלים המדוכא על ידי זה הבורגני אשר מנצל אותו ולא מאפשר שוויון אלא ממשיך להתעשר. הניצול הזה מאפשר על ידי יצירת ניכור בין האדם לעצמו, לזולתו, לפעולת הייצור ולתוצר העבודה. כלל המוסדות והחוקים החברתיים כמו הפוליטיקה, הדת, התרבות והנישואין הינם ברקע של היחסים בין המעמדות. מארקס חזרה שבסופו של דבר תתרחש מהפכה אשר בסופה תהיה חברה שוויונית ללא מעמדות (Oizerman, 2005).

אולם, מהפכה שכזו לא התרחשה והשיטה הקפיטליסטית עדיין מחזיקה מעמד על אף משברים כלכליים וחברתיים, ואף ברית המועצות שנסיתה לכוון חברה על פי הגותו של מארקס התפרקה. אך אין זה אומר שהיא אינה נכונה בהכרח אלא שצריך להבין מה משמר את הקפיטליזם וכיצד המנגנונים שזיהה מארקס באים לידי ביטוי בחברה בת זמננו.

התיאוריה המארקסיסטית הינה מפרדיגמת הקונפליקט שכן היא מתבססת על מאבק בין מעמדות שיוביל לחברה אוטופית וצודקת. במצב הקיים ישנם יחסי ניצול בין המעמדות אך מעמד הפועלים לא יודע שהוא מנוצל דרך התודעה הכוזבת שמציירת מצג שווא על פיו מי שעובד קשה ורוצה להצליח, יכול לעשות זאת בשיטה הקפיטליסטית. תודעה זו מושרשת על ידי המוסדות החברתיים